

«حلقات»

درس 30

استاد: حجت‌الاسلام و المسلمین علم الهدی
آموزشیار: آقای عطایی

در درس‌های گذشته شاهد بودیم که شهید صدر(ره) با قبول برخی از استدلال‌های اقامه شده بر حجیت خبر واحد، قائل به حجیت آن شد. اما هیچ‌گاه در خلال آن بحث‌ها به طور مشخص از دامنه حجیت این اخبار بحثی به میان نیاورد؛ بلکه از همان ابتدا در یک ترتیب منطقی، بحث از حدود و دامنه حجیت را به بعد از بحث از اصل حجیت موکول کرد.

در این درس می‌خواهیم به بررسی شروط ادعا شده برای حجیت خبر واحد بپردازیم. با اتمام این بحث‌ها، کاملاً مشخص خواهد شد که خبر واحد در چه حیطه‌ای دارای حجیت می‌باشد.

شهید صدر(ره) از سه زاویه وارد بررسی این شروط می‌شود که در این درس با دو مورد از آن‌ها آشنا می‌شویم که عبارتند از:

1. صفات راوی؛

2. تأثیر وجود یا عدم وجود اماره ظنی غیرمعتبر بر خلاف خبر واحد.

متن درس

و التحقيق في ذلك ان مدرک حجية الخبر ان كان مختصاً بآية النبأ فهو لا يثبت سوى حجية خبر العادل خاصة، و لا يشمل خبر الثقة غير العادل و اما إذا لم يكن المدرک مختصاً بذلك و فرض الاستدلال بالسيرة و الروايات أيضاً على ما تقدم فلا شك في وفاء السيرة و الروايات لإثبات الحجية لخبر الثقة و لو لم يكن عادلاً.

و من هنا قد توقع المعارضة بالعموم من وجه بين ما دل على خبر الثقة الشامل بإطلاقه للثقة الفاسق، و منطوق آية النبأ الدال بإطلاقه على عدم حجية خبر الفاسق و لو كان ثقة.

و قد يقال حينئذٍ بالتعارض و التساقط و الرجوع إلى أصالة عدم حجية خبر الثقة الفاسق إذ لم يتم الدليل على حجيته، و لكن الصحيح انه لا إطلاق في منطوق الآية الكريمة لخبر الثقة الفاسق لأن التعليل بالجهالة يوجب اختصاصه بموارد يكون العمل فيها بخبر الفاسق سفاهة و هذا يختص بخبر غير الثقة فلا تعارض اذن، و بذلك يثبت حجية خبر الثقة دون غيره.

و هل يسقط خبر الثقة عن الحجية إذا وجدت أمانة ظنية نوعية على كذبه؟ و هل يرتفع خبر غير الثقة إلى مستوى الحجية إذا توفرت أمانة من هذا القبيل على صدقه؟ فيه بحث و كلام، و قد تقدم موجز عن تحقيق ذلك في الحلقة السابقة.

بحث نخست: صفت راوی

برخی از اصولیون معتقدند که راوی روایت (مخبر خبر) باید دارای ملکه عدالت باشد و در مقابل آنها بسیاری معتقدند که صرف وثاقت راوی برای حجّت دانستن خبر او کافی است.

نکته: رابطه بین عدالت و وثاقت در بحث راویان، عموم و خصوص مطلق می باشد؛ یعنی هر ثقه ای عادل نیست، ولی هر عادلی ثقه است و راوی ثقه غیرعادل، نقطه افتراق بین این دو است. در بحث حاضر می خواهیم مشخص کنیم که روایت چنین شخصی (ثقه غیر عادل) حجیت دارد یا خیر؛ چرا که حکم راوی عادل و راوی غیر ثقه فلسفی، کاملاً روشن است.

جستجوی صفت راوی از طریق بررسی ادله حجّیت خبر واحد

یکی از راه های به دست آوردن شروط یک حکم، بررسی ادله آن حکم می باشد؛ بنابراین با بررسی ادله گوناگون حجّیت خبر واحد، به جستجوی شروط حجّیت آن می پردازیم.

بررسی آیه شریفه نبأ:

طبق منطوق این آیه، خبر فاسق فاقد حجّیت است؛ هر چند آن فاسق ثقه باشد. با مفهوم گیری از این منطوق، به این نتیجه می رسیم که فقط خبر عادل، دارای حجّیت است.

بررسی سیره متشرعه و سیره عقلاء:

طبق سیره های مذکور، وثاقت راوی برای حجّیت خبر او کافی است.

بررسی روایات:

آن چه از اخبار طایفه نهم و دهم که دلالت روشنی بر حجّیت خبر ثقه داشتند به دست می آید این است که وثاقت برای حجّیت، کافی است.

جمع بندی: تعارض ادله حجیت خبر واحد، از نظر بیان صفات راوی

آنچه از جمع بندی ادله استفاده می شود این است که بین منطوق آیه شریفه از یک طرف و مودّای سیره متشرعه، سیره عقلاء و روایات از طرف دیگر، تعارض وجود دارد؛ چرا که در آیه شریفه تعبیر «إِنْ جَاءَ كُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ» شامل فاسق های ثقه هم می شود؛ بنابراین خبر آنها را فاقد حجّیت می داند؛ در حالی که سیره و روایات، خبر فاسقی را که ملتزم به برخی احکام شریعت نیست اما دارای ملکه راستگویی می باشد حجّت می دانند.

سؤال: در مورد ثقة فاسق، آیا منطوق آیه مقدم است، یا مدلول سیره و روایات؟ به کدام باید تمسک کرد؟

راه کارهای حل تعارض:

جهت حل تعارض بین ادله حجیت خبر واحد از نظر بیان صفات راوی دو راه ارائه شده است:

راه اول: تعارض را بپذیریم و رأی به تساقط هر دو دلیل در محدوده خبر ثقة فاسق بدهیم (خبر ثقة فاسق نقطه تلاقی و تعارض دو دلیل بود) و سپس تکلیف این دسته از اخبار را با مراجعه به اصول روشن کنیم. روشن است که اگر دلیلی بر حجیت این اخبار نباشد، اصل، عدم حجیت آنها می باشد.

راه دوم: با بررسی های بیشتر، تعارض ادعا شده را رفع کنیم.

نظر صحیح: راه دوم

از نظر شهید صدر (ره) تعارض بین این دلیل ها بدوی است و با تأمل در منطوق آیه، می توانیم به هماهنگی آن با مفاد سیره و روایات پی ببریم.

توضیح راه دوم: ما در منطوق آیه نبأ با این تعلیل مواجه هستیم که: «أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ»

این فقره، علت عدم حجیت خبر فاسق را بیان می کند. طبق مفاد این تعلیل، خبر فاسقی دارای حجیت نیست که اعتماد بر آن، سفاهت محسوب می شود. از طرفی ما می دانیم که اعتماد به خبر ثقة هر چند فاسق باشد، عمل عقلایی است و به هیچ وجه حمل بر سفاهت نمی شود.

نتیجه: از تعلیل موجود در آیه پی می بریم آیه شریفه آن دسته از اخبار فسّاق را فاقد حجیت می داند که راوی آنها ثقة و راستگو نباشند؛ بنابراین نمی توان گفت که منطوق آیه، حکم به عدم حجیت خبر ثقة فاسق می کند.

نکته: منطوق هر کلامی را باید بر اساس قرائن متعددی که در کلام وجود دارد، تعیین کرد که یکی از این قرائن، تعلیلی است که چه بسا در دنباله کلام وجود دارد.

sco2:(19:47)

بحث دوم: موافقت یا مخالفت مدلول خبر با اماره ظنیّه نوعیه

مقدمه: برای ورود به بحث دو اصطلاح را توضیح می دهیم

(الف) اماره ظنیّه نوعیه: به اماره ای گفته می شود که برای غالب عقلا، افاده ظن می کند؛ مثل فتوای مشهور فقها.

(ب) شهرت فتوایی: عبارت است از اتفاق بسیاری از فقها بر یک حکم شرعی.

هر چند شهرت فتوایی یک اماره ظنیه نوعیه است، اما از نظر مشهور فقها، دلیلی برای حجیت ظن حاصل از آن نداریم؛ البته باید بدانیم که شهرت فتوایی متأخرین، جایگاه چندانی بین فقها و اصولیون ندارد و آن چه که توسط برخی از فقها مورد نظر قرار گرفته و قائل به حجیت آن شده‌اند، شهرت فتوایی قدمایی است که م راد از آن، اتفاق مشهور فقهای قبل از علامه حلی (ره) می‌باشد.

سؤال:

1. اگر مفاد خبر ثقه در تعارض با شهرت فتوایی باشد، آیا این تعارض باعث سقوط خبر ثقه از حجیت خواهد شد؟
2. اگر مفاد خبری که از غیرثقه نقل شده است، موافق شهرت فتوایی باشد، می‌توان از این موافقت، حجیت آن خبر را نتیجه گرفت؟

پاسخ:

در پاسخ به سؤال اول مشهور قائلند اگر خبر ثقه مخالف شهرت فتوایی باشد، از حجیت ساقط می‌شود و در پاسخ به سؤال دوم مشهور قائلند شهرت فتوایی و عملی اصحاب، جبران کننده ضعف سند روایت است. بنابراین از نظر مشهور، شهرت فتوایی در حجیت خبر ثقه دخیل است.

تفصیل نظر شهید صدر (ره) در این باره، در حلقه ثانیه گذشت.

sco3:(26:47)

چکیده:

- 1 - شروطی که برای حجیت خبر واحد بیان شده در قالب سه بحث کلی قابل طرح است که دو تا از آنها عبارتند از:
الف) صفات راوی ب) تأثیر اماره ظنی غیرمعتبر.
- 2 - بحث نخست: صفات راوی؛ عده زیادی از اصولیون صرف وثاقت را برای حجیت خبر کافی می دانند ولی عده‌ای ملکه عدالت را نیز لازم می دانند.
- 3 - رابطه بین روایان عادل و روایان ثقه، عموم و خصوص مطلق است و راوی ثقه غیرعادل، نقطه افتراق بین این دو می باشد.
- 4 - آنچه از بررسی ادله حجیت خبر واحد در نگاه بدوی استفاده می شود این است که منطوق آیه نبأ بر عدم حجیت خبر فاسق - هر چند ثقه باشد - دلالت می کند.
- 5 - مودای سیره متشرعه و سیره عقلا و همچنین روایات، بر حجیت خبر ثقه دلالت دارد؛ هر چند آن ثقه فاسق باشد.
- 6 - راه اول ارائه شده جهت حل تعارض بین ادله حجیت خبر واحد از نظر بیان صفات راوی، تساقط هر دو دسته دلیل و حکم به عدم حجیت خبر ثقه فاسق بر اساس اصول عملیه است.
- 7 - راه دوم که راه مورد قبول شهید صدر (ره) می باشد، حکم به بدوی بودن این تعارض، با توجه به تعلیل موجود در آیه شریفه «أن تصیبوا قوماً بجهالة» است.
- 8 - تعلیل موجود در آیه نبأ، دلالت می کند که منطوق این آیه، دلالتی بر عدم حجیت خبر فاسق ندارد؛ زیرا عمل به خبر ثقه هر چند فاسق باشد، عمل سفه‌ی محسوب نمی شود.
- 9 - مبحث دوم، موافقت یا مخالفت مدلول خبر با اماره ظنی نوعیه است.
- 10 از نظر مشهور، مخالفت خبر ثقه با شهرت فتوایی، باعث می شود که خبر ثقه از حجیت ساقط شود.
- 11 از نظر مشهور، موافقت خبر غیرثقه با شهرت فتوایی، باعث جبران ضعف سند و تحقق حجیت برای آن خبر خواهد شد.